

Zdravotní gramotnost studentů učitelství a její měření

Health Literacy of Student Teachers and its Measurement

Michal Zvírotsky

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra školní a sociální pedagogiky

zdravotní gramotnost, student učitelství, kompetence učitele, výchova ke zdraví

health literacy, student teacher, pedagogical competence, education towards health

Príspevek je venovan aktuálnej problematike zdravotnej gramotnosti, ktorá je zde pojata jakožto kľúčová kategória osobnostných i profesných kompetencií učiteľa. Predstaven je najprve koncept zdravotnej gramotnosti coby súčasť tzv. druhej gramotnosti moderného človeka. Pozornosť je ďalej zaměřena na možnosti teoretického štúdia a meraní tohoto javu u budúcich učiteľov.

Submission concerns with current problems of health literacy, which is perceived as the key category in personality as well as professional competencies of teacher. Firstly the concept of health literacy as a component of so called secondary literacy of a modern human is presented. Attention is then given to possibilities of theoretical studies and measurements of this phenomena in future teachers.

Všednodenní realita našich škol vyžaduje od učitelů celou škálu kompetencí, z nichž mnohé bývají označovány jako kompetence klíčové. Oprávněně se klade důraz na ty dovednosti a dispozice, které umožňují učitelům vést efektivní vyučování. Například Kyriacou (1996) označuje za základní pedagogické dovednosti plánování, realizaci a řízení vyučování, vytváření pozitivního klimatu třídy, zabezpečování kázně, hodnocení žáků a reflexi vlastní pedagogické práce. Zároveň se však stále častěji připomíná měnící se úloha školy a učitele v globalizující se informační společnosti. Škola již dávno není výlučným zprostředkovatelem vědění a do popředí vstupují spíše její socializační a osobnostně kultivační funkce. Skalková (2004) hovoří o nové interpretaci obsahu a pojetí vzdělávání, v níž jde o přípravu člověka nemanipulovatelného, vybaveného kritickým myšlením a patřičnou hodnotovou orientací.

Těmto novým nárokům na práci učitele odpovídají nejen profesní, ale také osobnostní kompetence, které vyjadřují schopnost tvořivě řešit problémy, citlivě reagovat na potřeby druhých, chovat se zodpovědně k sobě i okolí atp. Aktuální kategorie, která vyrůstá z obou těchto okruhů kompetencí, se nazývá zdravotní gramotnost (health literacy). Světová zdravotnická organizace definuje zdravotní gramotnost jako poznávací a společenské dovednosti, které určují motivaci a schopnost lidí získat, pochopit a využít zdravotní informace k podpoře svého zdraví. (Health Promotion Glossary. Geneva : WHO, 1998, s. 10). V odborné literatuře se objevuje rozlišení tří typů zdravotní gramotnosti (srov. např. Holčík 2003, s. 120). Funkční zdravotní gramotnost představuje prostou schopnost zacházet se zdravotnickými informacemi,

např. ohledně rizikových faktorů životního stylu. Interaktivní zdravotní gramotnost předpokládá již aktivní přístup občanů, kteří se tak stávají rovnocennými partnery zdravotníků a jsou motivováni své zdraví posilovat a chránit. Konečně kritická zdravotní gramotnost představuje nejvyšší úroveň zdravotní gramotnosti. Znamená tvořivý přístup člověka k problematice zdraví nejen vlastního, ale i zdraví populace. Jde o schopnost posuzovat zdravotní závažnost lidské činnosti v širším kontextu a jednat podle toho. U pedagogických pracovníků navíc přistupuje požadavek umět tyto dovednosti předávat ostatním.

Zásadní význam zdravotní gramotnosti vyplývá z reálného zdravotního stavu naší populace. Zatímco medicínský a farmaceutický výzkum vede k neuvěřitelným pokrokům v prevenci, diagnostice i terapii mnoha chorob, lidé trpí následky svého často autodestruktivního životního stylu. To je ovšem faktor výrazně ovlivnitelný výchovou, a proto je zdravotní gramotnost třeba považovat za pedagogickou kompetenci. Obráží to ostatně i jeden z cílů základního vzdělávání, totiž „učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný.“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha : VÚP, 2005, s. 13). Je třeba se ptát, zda jsou učitelé pro realizaci tohoto cíle připraveni.

Předpokladem efektivní výchovy žáků ke zdraví je dostatečná úroveň zdravotní gramotnosti učitelů. Hodnocení této úrovně je však mimořádně obtížné, neboť pro něj neexistují obecně přijímaná kritéria. Na otázku, co by měl učitel umět, aby byl dostatečně způsobilý podporovat zdravotní gramotnost žáků tedy nelze jednoznačně odpovědět. V souladu s výše naznačeným rozlišením tří typů zdravotní gramotnosti je však možné uvažovat o následujících kritériích: znalosti o zdraví, motivace ke zdravému životnímu stylu, schopnost kreativního využití vlastních znalostí a dovedností. Výzkumný nástroj, který by měl ozřejmit úroveň zdravotní gramotnosti (budoucích) učitelů, by měl tedy zjišťovat nejprve jejich aktuální vědomosti. Jde například o znalost poskytování první pomoci, povědomí o organizaci zdravotní péče, informovanost o zdravotním stavu populace atd. Dále by se měl zaměřit na ochotu respondentů tyto informace využít v běžném životě, tj. na motivaci ke zdravému životnímu stylu, ke komplianci v případě nemoci aj. Nakonec je třeba zhodnotit to nejobtížnější, tedy ochotu a schopnost jedince zúročit své kompetence v každodenním životě. Zatímco pro první dva okruhy se nabízí jako vhodný výzkumný nástroj dotazník (zjišťující znalosti a postoje), kritickou zdravotní gramotnost lze patrně uchopit pouze při ne zcela standardizovaném interview. Z toho vyplývá, že schůdnou cestou měření zdravotní gramotnosti může být pouze výzkum kombinovaný. Mělo by se jednat o výzkum akční, který povede k následnému zlepšení vzdělávací praxe na příslušné fakultě, která učitele připravuje.

Podstatné je zjišťovat nejen znalosti a dovednosti studentů o zdraví, ale také jejich citlivost k soudobému fenoménu komercializace zdraví, který je ostatně nejnapadnějším indikátorem nízké zdravotní gramotnosti populace. Podobně jako v jiných případech nigramotnosti, stává se i zde málo informovaný člověk snadnou obětí manipulace. Zdraví, které je v naší kultuře tradičně na vrcholu hodnotového žebříčku lidí, se může snadno stát jakýmsi zbožím. Orientační průzkum provedený

autorem tohoto příspěvku mezi studenty učitelství na pražské pedagogické fakultě ukázal, že informovanost o tomto problému je nízká. Naopak si studenti byli vědomi značných nedostatků ve svých znalostech a dovednostech nutných k podpoře zdraví, poskytování první pomoci, řešení drogového abúzu atp. Studium a rozvoj zdravotní gramotnosti budoucích učitelů je tedy nesporně naléhavým úkolem institucí, které se jejich přípravou zabývají. Je to ostatně v souladu s Dlouhodobým programem zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky Zdraví pro všechny v 21. století, při jehož realizaci mají školy všech stupňů nezastupitelnou úlohu.

Health Promotion Glossary. Geneva : World Health Organization, 1998.

HOLČÍK, J. *Zdraví 21: Výklad základních pojmů. Úvod do evropské zdravotní strategie.* Praha : MZd ČR, 2003.

KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování.* Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-965-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha : VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1.

SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby.* Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-060-3.